

Driusz Zając

Uniwersytet Rzeszowski

TOWAROWOŚĆ GOSPODARSTW ROLNYCH Z DZIAŁALNOŚCIĄ POZAROLNICZĄ

Streszczenie: W artykule dokonano oceny aktywności rolników-przedsiębiorców na rynku rolnym w Polsce oraz stopnia powiązań ich gospodarstw z tym rynkiem w latach 2004-2009, przy uwzględnieniu takich cech, jak: wielkość ekonomiczna, powierzchnia użytków rolnych oraz typ rolniczy gospodarstwa. Materiał źródłowy artykułu stanowią dane dotyczące wszystkich gospodarstw z działalnością pozarolniczą uczestniczących w Polskim FADN. Badania wykazały, że rolnicy-przedsiębiorcy odznaczają się wysoką aktywnością na rynku rolnym, uzyskując w miarę wysokie kwoty ze sprzedaży produkcji rolniczej w przeliczeniu na gospodarstwo i sprzedając zdecydowaną większość wytworzonej produkcji. W latach 2004-2009, tj. po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, nastąpiły niewielkie zmiany pod względem towarowości gospodarstw rolnych z działalnością pozarolniczą.

Słowa kluczowe: sprzedaż produkcji rolniczej, gospodarstwa rolne z działalnością pozarolniczą.

1. Wstęp

Rolnictwo pełni wiele ważnych funkcji społeczno-gospodarczych, zarówno produkcyjnych oraz pozaprodukcyjnych, jak i rynkowych oraz pozarynkowych. Jest bowiem nie tylko dostarczycielem najważniejszych dla egzystencji człowieka produktów służących do jego wyżywienia, ale także wytwórcą dóbr i usług niewycenianych na rynku, które mają ogromne znaczenie dla człowieka i środowiska przyrodniczego¹.

Funkcje produkcyjne umożliwiają realizację celów gospodarstwa rolnego w aspekcie jego sprawności i skuteczności poprzez proces transformacji czynników produkcji w produkty rolne, a także determinują występowanie pozostałych funkcji², tj. społecznych, kulturowych i przyrodniczych. Dodać należy, że funkcje pro-

¹ J. Wilkin, *Wielofunkcyjność rolnictwa – nowe ujęcie roli rolnictwa w gospodarce i społeczeństwie*, [w:] *Wielofunkcyjność rolnictwa. Kierunki badań, podstawy metodologiczne i implikacje praktyczne*, pod red. J. Wilkina, IRWiR PAN, Warszawa 2010, s. 28-29.

² D. Niezgoda, *Elastyczność produkcyjna i dochodowa procesu produkcji w towarowych gospodarstwach rolnych*, *Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G – Ekonomika rolnictwa*, t. 97, z. 3, 2010, s. 187.

dukcyjne rolnictwa mogą być zarówno rynkowe (komercyjne), jak i pozarynkowe (pozakomercyjne)³. W związku z tym jednym z ważnych podziałów gospodarstw rolnych może być ich orientacja produkcyjna, czyli przeznaczenie produkcji. Pod tym względem wyróżnia się gospodarstwa zorientowane na samozaopatrzenie rodziny oraz gospodarstwa zorientowane na rynek. Orientacja produkcyjna jest cechą bardzo ważną, ponieważ odróżnia tradycyjne gospodarstwo chłopskie od gospodarstwa rolnego właściwego dla etapu rozwoju industrialnego. To pierwsze jest nastawione na zaspokojenie własnych potrzeb i podporządkowane rodzinie rolniczej. To drugie zorientowane jest z kolei na rynek, a więc z reguły działa zgodnie z kryterium maksymalizacji korzyści ekonomicznej (dochodu, a nawet zysku)⁴.

Gospodarka rynkowa ze swej istoty wymusza na podmiotach gospodarczych taki sposób prowadzenia działalności gospodarczej, który skłania do optymalnego wykorzystania zasobów czynników wytwórczych i maksymalizowania uzyskiwanego dochodu, co jest podstawą zapewniającą ich trwanie i rozwój, a więc także uzyskanie i utrzymanie przewagi konkurencyjnej⁵.

Rolnicy podejmują działania dostosowawcze wywołane m. in. integracją europejską i coraz wyraźniej wyodrębnia się grupa gospodarstw towarowych. Rolnicy z tych gospodarstw, wykorzystując środki finansowe z funduszy Unii Europejskiej, starają się inwestować, powiększać obszar gospodarstw, unowocześniają technologię i zwiększają skalę produkcji, postępuje też specjalizacja gospodarstw. To wszystko po to, aby podnosić jakość i konkurencyjność produkcji oraz osiągnąć trwałą poprawę sytuacji ekonomicznej, a także uzyskać i utrzymać zdolność do dalszego rozwoju⁶.

2. Cel, materiał źródłowy

Celem artykułu jest ocena aktywności rolników-przedsiębiorców na rynku rolnym oraz stopnia powiązań ich gospodarstw z tym rynkiem, a także ustalenie zmian wy-

³ J. Wilkin, wyd. cyt., s. 29.

⁴ J.S. Zegar, *Struktura polskiego rolnictwa rodzinnego pod koniec pierwszej dekady XXI wieku*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2009, s. 93.

⁵ W. Poczta, *Sytuacja dochodowa gospodarstw rolnych w Polsce po akcesji do UE i jej determinanty jako przesłanka rozwoju rolnictwa*, Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G – Ekonomika rolnictwa, t. 97, z. 3, 2010, s. 206.

⁶ W. Józwiak, *Dochody różnych grup polskich gospodarstw na tle gospodarstw „starej” Unii*, [w:] *Sytuacja ekonomiczna i aktywność gospodarstw różnych grup polskich gospodarstw rodzinnych. Wstępne wyniki badań*, IERiGŻ-PIB, z. 7, Warszawa 2005, s. 10-23; B. Karwat-Woźniak, *Możliwości rozwojowe chłopskiego rolnictwa na przykładzie gospodarstw wysokotowarowych. Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu do Unii Europejskiej*, IERiGŻ-PIB, z. 10, Warszawa 2005, s. 13-16; R. Sass, *Produkcja i dochody gospodarstw rolnych w województwie kujawsko-pomorskim po akcesji Polski do Unii Europejskiej*, Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G – Ekonomika rolnictwa, t. 97, z. 3, 2010, s. 218.

stępujących pod tym względem w Polsce w latach 2004-2009, przy uwzględnieniu takich cech, jak wielkość ekonomiczna, powierzchnia użytków rolnych oraz typ rolniczy gospodarstwa.

Materiał źródłowy artykułu stanowią dane z IERiGŻ-PIB w Warszawie, dotyczące wszystkich gospodarstw z działalnością pozarolniczą w Polsce uczestniczących w Polskim FADN⁷, za lata 2004 i 2009.

3. Wyniki badań

W Polsce w 2004 roku liczba gospodarstw rolnych z działalnością pozarolniczą uczestniczących w Polskim FADN wynosiła 1795. W strukturze tych jednostek wg rodzaju prowadzonej działalności pozarolniczej zdecydowanie przeważały gospodarstwa świadczące usługi sprzętem rolniczym (91,0%), z kolei gospodarstwa agroturystyczne stanowiły zaledwie 3,4%, a 5,6% – gospodarstwa z pozostałą działalnością pozarolniczą. W 2009 roku liczba gospodarstw z działalnością pozarolniczą niewiele wzrosła (o 14,3%) i wynosiła 2051, a w strukturze tych jednostek wg rodzaju działalności pozarolniczej nie nastąpiły większe zmiany (92,7% to gospodarstwa świadczące usługi sprzętem rolniczym, 4,4% to gospodarstwa agroturystyczne, a 2,9% pozostałe).

Z danych zawartych w tab. 1 wynika, że zdecydowana większość gospodarstw rolnych z działalnością pozarolniczą uczestniczących w Polskim FADN sprzedaje wytworzoną produkcję rolniczą, przy czym odsetek jednostek sprzedających produkcję roślinną i zwierzęcą jest podobny. Dodać należy, że w latach 2004-2009 sytuacja w tym zakresie nie zmieniła się istotnie, nastąpił bowiem jedynie niewielki spadek udziału gospodarstw sprzedających produkcję rolniczą (zarówno roślinną, jak i zwierzęcą). Wszystko to świadczy o wysokiej aktywności rolników-przedsiębiorców (prowadzących oprócz gospodarstwa rolnego także pozarolniczą działalność gospodarczą) na rynku rolnym.

Dodatkowo należy zauważyć, że odsetek gospodarstw sprzedających produkcję rolniczą (zarówno roślinną, jak i zwierzęcą) jest nieznacznie zróżnicowany w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstwa (wyrażonej w ESU). Można jedynie dostrzec, że w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstwa nieznacznie maleje odsetek jednostek sprzedających produkcję roślinną, dotyczy to jednak tylko 2004 roku (tab. 1).

Dodać należy, że w latach 2004-2009 nastąpiły nieznaczne zmiany pod tym względem, przy czym we wszystkich wydzielonych grupach gospodarstw w zależności od wielkości ekonomicznej zmalał odsetek jednostek sprzedających produkcję zwierzęcą. Natomiast wzrost odsetka gospodarstw sprzedających produkcję rolniczą nastąpił jedynie w przypadku produkcji roślinnej, i to tylko w dwóch gru-

⁷ FADN (*Farm Accountancy Data Network* – Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych).

pach gospodarstw, tj. 4-8 ESU oraz 100 i więcej ESU. Można zatem stwierdzić, iż część rolników-przedsiębiorców z tych gospodarstw przestawia się z towarowej produkcji zwierzęcej na towarową produkcję roślinną, z tym że dotyczy to zwłaszcza jednostek najsilniejszych ekonomicznie (tab. 1).

Tabela 1. Gospodarstwa rolne z działalnością pozarolniczą uczestniczące w Polskim FADN i sprzedające produkcję roślinną oraz zwierzęcą wg ich wielkości ekonomicznej w Polsce w latach 2004-2009

Wyszczególnienie	Lata				Zmiany w latach	
	2004		2009		2004-2009	
	A	B	A	B	A	B
Ogółem gospodarstwa, w tym wg wielkości ekonomicznej (ESU):	85,0	88,7	81,9	81,8	-3,1	-6,9
do 4	89,5	80,4	88,8	74,2	-0,7	-6,2
4-8	86,4	90,0	87,5	83,0	+1,1	-7,0
8-16	84,6	89,3	82,1	81,9	-2,5	-7,4
16-40	84,1	91,1	77,4	84,2	-6,7	-6,9
40-100	82,9	80,0	76,5	79,0	-6,4	-1,0
100 i więcej	75,0	95,0	85,0	85,0	+10,0	-10,0

A – odsetek gospodarstw sprzedających produkcję roślinną,

B – odsetek gospodarstw sprzedających produkcję zwierzęcą.

Źródło: dane z Polskiego FADN z IERiGŻ-PIB w Warszawie.

Z danych zawartych w tab. 2 wynika, że odsetek gospodarstw rolnych z działalnością pozarolniczą uczestniczących w Polskim FADN i sprzedających produkcję roślinną jest nieznacznie zróżnicowany w zależności od powierzchni użytków rolnych w gospodarstwie. Inaczej jest natomiast w przypadku produkcji zwierzęcej, gdyż odsetek gospodarstw sprzedających ten rodzaj produkcji zależy od wielkości obszarowej gospodarstwa rolnego. Zdecydowanie większy jest on w grupach gospodarstw o powierzchni od 5 do 50 ha użytków rolnych, nieco niższy jest w grupie gospodarstw największych obszarowo, tj. 50 i więcej ha użytków rolnych, wyraźnie zaś najniższy w jednostkach obszarowo najmniejszych, tj. o powierzchni do 5 ha użytków rolnych. Dotyczy to przy tym zarówno 2004, jak i 2009 roku.

Dodatkowo należy zauważyć, że w latach 2004-2009 nastąpiły niewielkie zmiany pod tym względem, przy czym we wszystkich wydzielonych grupach obszarowych gospodarstw zmalał odsetek jednostek sprzedających produkcję zwierzęcą, a największy spadek tego odsetka odnotowano w grupie gospodarstw najmniejszych obszarowo, tj. o powierzchni do 5 ha użytków rolnych. Z kolei wzrost odsetka gospodarstw sprzedających produkcję rolniczą nastąpił jedynie w przypadku produkcji roślinnej, i to tylko w dwóch grupach obszarowych gospodarstw, tj. o powierzchni do 5 ha użytków rolnych oraz 10-20 ha użytków rolnych. Można zatem stwierdzić, iż część rolników-przedsiębiorców z tych gospodarstw przestawia

się z towarowej produkcji zwierzęcej na towarową produkcję roślinną, przy czym zwłaszcza dotyczy to jednostek najmniejszych obszarowo (tab. 2).

Tabela 2. Gospodarstwa rolne z działalnością pozarolniczą uczestniczące w Polskim FADN i sprzedające produkcję roślinną oraz zwierzęcą wg ich powierzchni użytków rolnych w Polsce w latach 2004-2009

Grupy obszarowe gospodarstw (w ha użytków rolnych)	Lata				Zmiany w latach 2004-2009	
	2004		2009		A	B
	A	B	A	B		
do 5	90,0	54,0	92,9	37,5	+2,9	-16,5
5-10	85,3	89,5	81,3	79,3	-4,0	-10,2
10-20	80,4	92,6	81,5	89,5	+1,1	-3,1
20-30	81,9	94,1	77,1	87,6	-4,8	-6,5
30-50	88,3	91,6	77,0	87,9	-11,3	-3,7
50 i więcej	92,5	76,6	91,1	66,2	-1,4	-10,4

A – odsetek gospodarstw sprzedających produkcję roślinną,

B – odsetek gospodarstw sprzedających produkcję zwierzęcą.

Źródło: dane z Polskiego FADN z IERiGŻ-PIB w Warszawie.

Z danych zawartych w tab. 3 wynika, że odsetek gospodarstw rolnych z działalnością pozarolniczą uczestniczących w Polskim FADN i sprzedających produkcję rolniczą (zarówno roślinną, jak i zwierzęcą) jest wyraźnie zróżnicowany w zależności od typu rolniczego gospodarstwa. Zdecydowana większość bądź nawet wszystkie jednostki nastawione na produkcję roślinną sprzedają ten rodzaj produkcji i podobnie jest w przypadku produkcji zwierzęcej.

Na uwagę zasługuje też fakt, że wyraźnie najniższy jest odsetek gospodarstw sprzedających produkcję zwierzęcą w grupach jednostek reprezentujących typ rolniczy „uprawy ogrodnicze” oraz „uprawy trwałe”, podczas gdy w grupie gospodarstw reprezentujących typ rolniczy „uprawy polowe” ponad połowa z nich sprzedaje produkcję zwierzęcą. Podobnie jest w grupach jednostek reprezentujących typ rolniczy „krowy mleczne”, „zwierzęta żywione w systemie wypasowym” oraz „zwierzęta ziarnożerne”, gdzie ponad połowa z nich sprzedaje produkcję roślinną. Z kolei w grupie gospodarstw mieszanych odsetek jednostek sprzedających produkcję roślinną i zwierzęcą jest bardzo wysoki, przy czym prawie wszystkie sprzedają produkcję zwierzęcą. Dotyczy to zarówno 2004, jak i 2009 roku (tab. 3).

Ponadto należy zauważyć, że w latach 2004-2009 nastąpiły niewielkie zmiany pod tym względem. W grupach gospodarstw reprezentujących typ rolniczy „uprawy polowe”, „uprawy ogrodnicze” oraz „uprawy trwałe” nieznacznie wzrósł odsetek jednostek sprzedających produkcję roślinną, w rezultacie czego w 2009 roku wszystkie gospodarstwa z tych grup sprzedawały produkcję roślinną. Z kolei w pozostałych wydzielonych grupach gospodarstw wg typu rolniczego nieznacznie zmalał odsetek jednostek sprzedających ten rodzaj produkcji. Biorąc pod uwagę zmiany

w odsetku gospodarstw sprzedających produkcję zwierzęcą, należy natomiast zauważyć, że – z wyjątkiem grupy gospodarstw reprezentujących typ rolniczy „krowy mleczne”, gdzie nie wystąpiły żadne zmiany w tym zakresie, gdyż wszystkie jednostki w tej grupie sprzedawały produkcję zwierzęcą w 2004 i 2009 roku – we wszystkich pozostałych wydzielonych grupach gospodarstw wg typu rolniczego nieznacznie zmalał odsetek jednostek sprzedających ten rodzaj produkcji (tab. 3).

Tabela 3. Gospodarstwa rolne z działalnością pozarolniczą uczestniczące w Polskim FADN i sprzedające produkcję roślinną oraz zwierzęcą wg ich typów rolniczych w Polsce w latach 2004-2009

Typ rolniczy gospodarstw	Lata				Zmiany w latach 2004-2009	
	2004		2009		2004-2009	
	A	B	A	B	A	B
Uprawy polowe	99,1	64,0	100,0	52,7	+0,9	-11,3
Uprawy ogrodnicze	95,9	17,1	100,0	14,8	+4,1	-2,3
Uprawy trwałe	97,1	16,4	100,0	14,3	+2,9	-2,1
Krowy mleczne	64,8	100,0	53,2	100,0	-11,6	0,0
Zwierzęta żywione w systemie wypasowym	67,8	100,0	55,7	99,7	-12,1	-0,3
Zwierzęta ziarnożerne	65,3	100,0	64,8	98,5	-0,5	-1,5
Mieszane	88,7	99,9	85,5	98,8	-3,2	-1,1

A – odsetek gospodarstw sprzedających produkcję roślinną,

B – odsetek gospodarstw sprzedających produkcję zwierzęcą.

Źródło: dane z Polskiego FADN z IERiGŻ-PIB w Warszawie.

Z danych zawartych w tab. 4 wynika, że gospodarstwa rolne z działalnością pozarolniczą uczestniczące w Polskim FADN uzyskują w miarę wysokie kwoty ze sprzedaży produkcji rolniczej w przeliczeniu na gospodarstwo, a wskaźnik towarowości w tych gospodarstwach kształtuje się na wysokim poziomie. Oznacza to, że rolnicy-przedsiębiorcy sprzedają zdecydowaną większość wytworzonej produkcji rolniczej, a tym samym ich gospodarstwa rolne odznaczają się wysokim stopniem powiązania z rynkiem rolnym i są aktywne w kształtowaniu podaży na tym rynku. Dodać należy, że w latach 2004-2009 nastąpiły niewielkie zmiany pod tym względem. Mianowicie nieznacznie wzrosła wartość produkcji towarowej w przeliczeniu na gospodarstwo oraz wskaźnik towarowości, przy czym wzrost tego wskaźnika oznacza, że wzrósł także stopień powiązania gospodarstw rolników-przedsiębiorców z rynkiem rolnym.

Zauważyć też należy, że gospodarstwa rolne z działalnością pozarolniczą uczestniczące w Polskim FADN są zróżnicowane pod względem wartości produkcji towarowej w przeliczeniu na gospodarstwo oraz pod względem wielkości wskaźnika towarowości, w zależności od ich wielkości ekonomicznej. W miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw wyraźnie wzrasta bowiem wartość produkcji towarowej w przeliczeniu na gospodarstwo, a także nieznacznie wzrasta wskaźnik towarowości. Dotyczy to przy tym zarówno 2004, jak i 2009 roku (tab. 4).

Dodać trzeba, że w latach 2004-2009 nastąpiły niewielkie zmiany pod tym względem. Otóż we wszystkich wydzielonych grupach gospodarstw w zależności od wielkości ekonomicznej nieznacznie wzrósł wskaźnik towarowości, a wartość produkcji towarowej w przeliczeniu na gospodarstwo zmalała jedynie w grupie gospodarstw najsilniejszych ekonomicznie, podczas gdy w pozostałych grupach gospodarstw niewiele wzrosła (tab. 4).

Tabela 4. Produkcja towarowa i wskaźnik towarowości w gospodarstwach rolnych z działalnością pozarolniczą uczestniczących w Polskim FADN wg ich wielkości ekonomicznej w Polsce w latach 2004-2009

Wyszczególnienie	Lata				Zmiany w latach 2004-2009	
	2004		2009		A*	B
	A	B	A	B		
Ogółem gospodarstwa, w tym wg wielkości ekonomicznej (ESU):	131 066,3	80,3	150 677,3	88,4	115,0	+8,1
do 4	20 685,2	68,2	21 571,9	72,1	104,3	+3,9
4-8	37 584,7	72,0	50 582,6	83,0	134,6	+11,0
8-16	73 762,9	76,0	82 618,4	84,2	112,0	+8,2
16-40	157 244,3	79,5	193 457,1	87,6	123,0	+8,1
40-100	401 068,5	83,5	449 144,5	94,4	112,0	+10,9
100 i więcej	1 548 297,1	89,0	1 231 187,2	95,0	79,5	+6,0

A – rolnicza (roślinna i zwierzęca) produkcja towarowa w zł (średnia),

B – wskaźnik towarowości (%) = rolnicza (roślinna i zwierzęca) produkcja towarowa/rolniczą (roślinną i zwierzęcą) produkcję ogółem × 100,

* dynamika, rok 2004 = 100.

Źródło: dane z Polskiego FADN z IERiGŻ-PIB w Warszawie.

Z danych zawartych w tab. 5 wynika, że gospodarstwa rolne z działalnością pozarolniczą uczestniczące w Polskim FADN są zróżnicowane pod względem wartości produkcji towarowej w przeliczeniu na gospodarstwo oraz pod względem wielkości wskaźnika towarowości, w zależności od powierzchni użytków rolnych, jaką dysponują. Najwyższym wskaźnikiem towarowości odznaczają się gospodarstwa najmniejsze obszarowo, tj. o powierzchni do 5 ha użytków rolnych. Grupa tych gospodarstw uzyskuje również wysokie kwoty ze sprzedaży produkcji rolniczej, plasując się pod tym względem na drugim miejscu, tuż po grupie gospodarstw największych obszarowo, tj. o powierzchni 50 i więcej ha użytków rolnych. W pozostałych wydzielonych grupach obszarowych gospodarstw zauważyć można z kolei, iż wraz ze wzrostem powierzchni użytków rolnych wyraźnie wzrasta wartość produkcji towarowej w przeliczeniu na gospodarstwo, a wskaźnik towarowości jest w tych grupach również wysoki, ale podobny. Dotyczy to przy tym zarówno 2004, jak i 2009 roku.

Dodać należy, że w latach 2004-2009 nastąpiły niewielkie zmiany pod tym względem. Mianowicie we wszystkich wydzielonych grupach obszarowych gospo-

darstw nieznacznie wzrósł wskaźnik towarowości, a wartość produkcji towarowej w przeliczeniu na gospodarstwo zmalała jedynie w grupie gospodarstw największych obszarowo, tj. o powierzchni 50 i więcej ha użytków rolnych. W pozostałych wydzielonych grupach obszarowych gospodarstw wartość produkcji towarowej w przeliczeniu na gospodarstwo niewiele wzrosła, przy czym największy jej przyrost nastąpił w gospodarstwach najmniejszych obszarowo, tj. o powierzchni do 5 ha użytków rolnych (tab. 5).

Tabela 5. Produkcja towarowa i wskaźnik towarowości w gospodarstwach rolnych z działalnością pozarolniczą uczestniczących w Polskim FADN wg ich powierzchni użytków rolnych w Polsce w latach 2004-2009

Grupy obszarowe gospodarstw (w ha użytków rolnych)	Lata				Zmiany w latach 2004-2009	
	2004		2009		A*	B
	A	B	A	B		
Do 5	172 469,4	91,9	279 341,8	96,2	162,0	+4,3
5-10	36 114,3	78,3	39 363,6	81,7	109,0	+3,4
10-20	63 878,8	76,6	69 026,0	85,5	108,1	+8,9
20-30	96 036,4	76,4	108 047,0	83,5	112,5	+7,1
30-50	147 976,2	78,9	178 678,8	89,2	120,7	+10,3
50 i więcej	336 896,1	82,2	313 590,0	89,8	93,1	+7,6

A – rolnicza (roślinna i zwierzęca) produkcja towarowa w zł (średnia),

B – wskaźnik towarowości (%) = rolnicza (roślinna i zwierzęca) produkcja towarowa / rolnicza (roślinna i zwierzęca) produkcję ogółem × 100,

* dynamika, rok 2004 = 100.

Źródło: dane z Polskiego FADN z IERiGŻ-PIB w Warszawie.

Z danych zawartych w tab. 6 wynika, że gospodarstwa rolne z działalnością pozarolniczą uczestniczące w Polskim FADN są zróżnicowane pod względem wartości produkcji towarowej w przeliczeniu na gospodarstwo oraz pod względem wielkości wskaźnika towarowości, w zależności od typu rolniczego gospodarstwa.

W 2004 roku zdecydowanie najwyższą wartością produkcji towarowej w przeliczeniu na gospodarstwo odznaczały się jednostki reprezentujące typ rolniczy „zwierzęta ziarnożerne”. Natomiast najniższą wartość tej produkcji uzyskiwały gospodarstwa reprezentujące typ rolniczy „krowy mleczne” oraz gospodarstwa mieszane. W pozostałych wydzielonych grupach gospodarstw w zależności od typu rolniczego analizowana wartość produkcji była podobna. W latach 2004-2009 nastąpiły pewne zmiany pod tym względem. Mianowicie najwyższy przyrost wartości produkcji towarowej w przeliczeniu na gospodarstwo wystąpił w grupie jednostek reprezentujących typ rolniczy „uprawy ogrodnicze”, podczas gdy w grupie gospodarstw reprezentujących typ rolniczy „uprawy polowe” analizowana wartość produkcji nieznacznie zmalała. W pozostałych zaś wydzielonych grupach gospodarstw w zależności od typu rolniczego wartość tej produkcji niewiele wzrosła.

W związku z tym w 2009 roku zdecydowanie najwyższą wartością produkcji towarowej w przeliczeniu na gospodarstwo odznaczały się jednostki reprezentujące typ rolniczy „uprawy ogrodnicze”, a w dalszej kolejności gospodarstwa reprezentujące typ rolniczy „zwierzęta ziarnożerne”. Natomiast najniższą wartość tej produkcji uzyskiwały gospodarstwa mieszane. W pozostałych wydzielonych grupach gospodarstw w zależności od typu rolniczego analizowana wartość produkcji była podobna (tab. 6).

Tabela 6. Produkcja towarowa i wskaźnik towarowości w gospodarstwach rolnych z działalnością pozarolniczą uczestniczących w Polskim FADN wg ich typów rolniczych w Polsce w latach 2004-2009

Typ rolniczy gospodarstw	Lata				Zmiany w latach 2004-2009	
	2004		2009		A*	B
	A	B	A	B		
Uprawy polowe	136 084,1	83,5	135 177,1	88,6	99,3	+5,1
Uprawy ogrodnicze	167 596,7	98,9	409 234,7	99,2	244,2	+0,3
Uprawy trwałe	145 545,4	83,6	153 419,3	95,4	105,4	+11,8
Krowy mleczne	92 148,0	79,9	125 145,6	84,2	135,8	+4,3
Zwierzęta żywione w systemie wypasowym	123 188,4	79,5	150 236,6	84,7	122,0	+5,2
Zwierzęta ziarnożerne	244 512,3	86,4	325 159,0	95,2	133,0	+8,8
Mieszane	103 330,4	74,3	107 848,1	84,0	104,4	+9,7

A – rolnicza (roślinna i zwierzęca) produkcja towarowa w zł (średnia),

B – wskaźnik towarowości (%) = rolnicza (roślinna i zwierzęca) produkcja towarowa / rolniczą (roślinną i zwierzęcą) produkcję ogółem × 100,

* dynamika, rok 2004=100.

Źródło: dane z Polskiego FADN z IERiGŻ-PIB w Warszawie.

W 2004 roku wyraźnie najwyższym wskaźnikiem towarowości odznaczały się gospodarstwa reprezentujące typ rolniczy „uprawy ogrodnicze”, a najniższym gospodarstwa mieszane. W pozostałych wydzielonych grupach gospodarstw w zależności od typu rolniczego wielkość tego wskaźnika była podobna. W latach 2004-2009 nastąpiły pewne zmiany pod tym względem: we wszystkich analizowanych grupach gospodarstw wzrósł wskaźnik towarowości, ale wielkość tych zmian była różna w zależności od wydzielonej grupy gospodarstw. W związku z tym można zauważyć, iż w 2009 roku wykształciły się dwie grupy gospodarstw pod względem wielkości wskaźnika towarowości, mianowicie grupa jednostek z wyższym wskaźnikiem towarowości (tj. jednostki reprezentujące typ rolniczy „uprawy ogrodnicze”, „uprawy trwałe” oraz „zwierzęta ziarnożerne”) oraz z niższym (tj. jednostki reprezentujące typ rolniczy „uprawy polowe”, „zwierzęta żywione w systemie wypasowym”, „krowy mleczne” oraz gospodarstwa mieszane) (tab. 6).

4. Podsumowanie

Rolnicy prowadzący oprócz gospodarstwa rolnego także pozarolniczą działalność gospodarczą odznaczają się wysoką aktywnością na rynku rolnym w Polsce. Zdecydowana większość z nich ma bowiem kontakt z tym rynkiem i sprzedaje wytworzoną produkcję rolniczą (zarówno roślinną, jak i zwierzęcą), przy czym w latach 2004-2009 nieznacznie zmalał odsetek takich osób.

Dodać należy, że odsetek gospodarstw rolników-przedsiębiorców, w których sprzedawana jest produkcja roślinna i zwierzęca, jest nieznacznie zróżnicowany w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstwa, a wyraźnie zależy od jego typu rolniczego. Natomiast odsetek gospodarstw sprzedających produkcję zwierzęcą jest zróżnicowany w zależności od powierzchni użytków rolnych w gospodarstwie. Ponadto stwierdzono, że niewielka część rolników-przedsiębiorców przestawiła się w latach 2004-2009 z towarowej produkcji zwierzęcej na towarową produkcję roślinną.

Rolnicy-przedsiębiorcy uzyskują w miarę wysokie kwoty ze sprzedaży wytworzonej produkcji rolniczej w przeliczeniu na gospodarstwo i sprzedają zdecydowaną większość produkcji rolniczej. Świadczy to o tym, że ich gospodarstwa rolne odznaczają się wysokim stopniem powiązania z rynkiem rolnym i są aktywne w kształtowaniu podaży na tym rynku. Na uwagę zasługuje też fakt, że w latach 2004-2009 wzrósł nieznacznie stopień powiązania gospodarstw rolników-przedsiębiorców z rynkiem rolnym.

Gospodarstwa rolników-przedsiębiorców są zróżnicowane pod względem wartości produkcji towarowej w przeliczeniu na gospodarstwo oraz pod względem wielkości wskaźnika towarowości, w zależności od ich wielkości ekonomicznej, powierzchni użytków rolnych oraz typu rolniczego gospodarstwa. Zwraca jednak uwagę fakt, iż we wszystkich analizowanych grupach gospodarstw z działalnością pozarolniczą wskaźnik towarowości kształtuje się na wysokim poziomie, a dodatkowo w latach 2004-2009 nieznacznie wzrósł.

Stwierdzić zatem należy, że w latach 2004-2009, tj. po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, nastąpiły niewielkie zmiany pod względem towarowości gospodarstw rolnych z działalnością pozarolniczą uczestniczących w Polskim FADN, przy czym nieznacznie zmalał odsetek gospodarstw sprzedających produkcję rolniczą (roślinną i zwierzęcą), a te, które pozostały na rynku rolnym, jeszcze bardziej zacieśniły związki z tym rynkiem, a zarazem nieznaczna część rolników-przedsiębiorców przestawiła się z towarowej produkcji zwierzęcej na towarową produkcję roślinną.

Literatura

- Józwiak W., *Dochody różnych grup polskich gospodarstw na tle gospodarstw „starej” Unii*, [w:] *Sytuacja ekonomiczna i aktywność gospodarstw różnych grup polskich gospodarstw rodzinnych. Wstępne wyniki badań*, IERiGŻ-PIB, z. 7, Warszawa 2005, s. 10-23.

- Karwat-Woźniak B., *Możliwości rozwojowe chłopskiego rolnictwa na przykładzie gospodarstw wysokotowarowych. Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu do Unii Europejskiej*, IERiGŻ-PIB, z. 10, Warszawa 2005, s. 13-16.
- Niezgoda D., *Elastyczność produkcyjna i dochodowa procesu produkcji w towarowych gospodarstwach rolnych*, Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G – Ekonomika rolnictwa, t. 97, z. 3, 2010, s. 187.
- Poczta W., *Sytuacja dochodowa gospodarstw rolnych w Polsce po akcesji do UE i jej determinanty jako przesłanka rozwoju rolnictwa*, Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G – Ekonomika rolnictwa, t. 97, z. 3, 2010, s. 206.
- Sass R., *Produkcja i dochody gospodarstw rolnych w województwie kujawsko-pomorskim po akcesji Polski do Unii Europejskiej*, Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G – Ekonomika rolnictwa, t. 97, z. 3, 2010, s. 218.
- Wilkin J., *Wielofunkcyjność rolnictwa – nowe ujęcie roli rolnictwa w gospodarce i społeczeństwie*, [w:] *Wielofunkcyjność rolnictwa. Kierunki badań, podstawy metodologiczne i implikacje praktyczne*, red. J. Wilkina, IRWiR PAN, Warszawa 2010, s. 28-29.
- Zegar J.S., *Struktura polskiego rolnictwa rodzinnego pod koniec pierwszej dekady XXI wieku*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2009, s. 93.

MARKETABILITY OF NON FARMING AGRICULTURAL HOLDINGS

Summary: The paper presents a critical analysis of the farmer-entrepreneurs' activities on the Polish farm market and the degree of farm-market jointness of their holdings in the years 2004-2009 with regard to the economic size, size of arable land and type of agricultural holding. The paper relies on the data concerning all non-farming agricultural holdings which participated in the Polish FADN. The analysis reveals that farmers-entrepreneurs have shown a high level of business activity on the farm market as evidenced by relatively high income from the sale of the agricultural produce per holding and the sale of an overwhelming majority of their produce. In the 2004-2009 period, i.e. after the Polish accession to the European Union, there have been little changes which affected the marketability of the non-farming agricultural holdings.